

ASIGURAREA CONTINUITĂȚII ÎN PROCESUL DE FORMARE A REPREZENTĂRILOR GEOMETRICE LA VÂRSTELE PREȘCOLARĂ ȘI ȘCOLARĂ MICĂ DIN PERSPECTIVA ABORDĂRII HOLISTE A COPILULUI

Mihaela PAVLENCO, dr., lector universitar

Summary

The process of ensuring the continuity in the formation of geometric representations implies the holistic approach of child personality development of preschool and small school age. In this case, can be conceived the continuous training, when each stage will not function separately from the other, but the instructional-educational process will be organized on the basis of the acquisitions acquired at the previous levels of education.

Tendințele actuale de modernizare a învățământului din Republica Moldova impun anumite modificări pe verticala și pe orizontala sistemului de învățământ la nivelul structurii, organizării și funcționării acestuia. Continuitatea reprezintă una dintre elementele pe care pune accent reforma învățământului. Verticala sistemului de învățământ presupune asigurarea continuității în formarea reprezentărilor geometrice la diverse trepte de învățământ, iar orizontala sistemului vizează abordarea inter- și transdisciplinară a conținuturilor curriculare aferente domeniului vizat.

Cu toate acestea, dezvoltarea procesului de formare a reprezentărilor geometrice din perspectiva asigurării continuității nu poate să se realizeze în mod spontan, de la sine, prin intermediul unor activități propedeutice în cadrul unor instituții de învățământ, deoarece, în acest caz, continuitatea apare ca o legătură superficială în cadrul unui sistem închis de educație, unde se produc doar câteva procese de dezvoltare. Ea, totuși, trebuie să apară ca o conexiune între diferite trepte de învățământ, constituind zona proximei dezvoltări a actorilor implicați în procesul educațional: copiii și pedagogii. Așadar, fără o viziune holistă asupra multiplelor aspecte

ale conceptului de continuitate, proiectarea procesului de formare a reprezentărilor geometrice în concordanță cu particularitățile de vârstă va eșua.

Ca rezultat al interpretării holiste a perspectivelor: filosofice, fiziologice, psihologice, general-pedagogice și specific-didactice a conceptului de continuitate, *continuitatea între treptele de învățământ* reprezintă o armonizare a finalităților (ideal educațional, scopuri, obiective) și resurselor (conținuturile de învățare; strategiile didactice (forme, metode și procedee, mijloace); fondul de probleme, exerciții și aplicații; mediul de instruire; timpul de instruire) utilizate în procesul educațional.

Analizând și sintetizând resursele științifice universale și autohtone, putem evidenția faptul că procesul de asigurare a continuității la nivelul treptelor preșcolară și primară de învățământ se realizează prin prisma a trei concepte: *pregătire pentru școală, maturitate școlară, adaptare școlară*. Aceste concepte au fost definite și abordate în cercetările psihopedagogice în diverse moduri și sub aspecte diverse, care, în esență, vizează:

Pregătirea pentru școală marchează acel nivel al dezvoltării personalității copilului din punct de vedere intelectual, moral, estetic, fizic și comportamental, care este necesar pentru integrarea lui în activitatea școlară.

Maturitatea școlară se profilează ca finalitate a procesului de maturizare școlară – procesul tranziției de la copilăria preșcolară, dominată de activități ludice, la copilăria școlară, dominată de activități de învățare; proces realizat sub impactul maturizării unor premise psihice interne.

Adaptarea școlară prezintă în sine un element important al maturității școlare, exprimat prin echilibrul între asimilarea cerințelor școlare și acomodarea la acestea, între nivelul de dezvoltare a copilului și viitoarele cerințe.

Reieșind din cele relatate mai sus, conchidem că cele trei concepte denotă caracteristici specific ce configurează sistemul

coordonatelor psihopedagogice ale continuității în instruire la treptele preșcolară și primară de învățământ, în premisa centrării pe subiectul educației.

Situațiile existente în practica educațională demonstrează faptul că deși există tendințe latente și intervenții sporadice orientate spre asigurarea continuității în formarea reprezentărilor geometrice la copiii de vârstele preșcolară și școlară mică, încă nu se poate constata anihilarea discontinuităților dintre cele două trepte de învățământ.

Deoarece preșcolarul posedă o gândire concret-intuitivă, el dobândește reprezentările geometrice pe cale intuitivă, în procesul de manipulare a obiectelor din mediul înconjurător. Spre deosebire de preșcolari, gândirea școlarul mic începe să fie asemănătoare cu cea a adultului, cu toate că întâmpină dificultăți în vehicularea noțiunilor pur abstracte, fiindcă încă îi este necesar să facă legătură cu lumea reală. Astfel, copilul de vârstă școlară mică își formează reprezentările geometrice în procesul de dobândire a experienței primare aferente orientării în spațiu și determinării poziției relative a obiectelor, utilizând modelele figurilor și corpurilor geometrice, evidențind și formulând anumite proprietăți speciale, construind raționamente elementare asupra unor elemente de geometrie.

Procesul de formare a reprezentărilor geometrice la vârstele preșcolară și școlară mică solicită copilului o activitate mentală continuă, complexă și etapizată, exersând diverse modele teoretice ale etapelor care structurează această activitate, dar care dețin, totodată, note comune. Pornind de la etapizarea procesului de formare a acțiunilor mintale, stabilită de P. I. Galperin, dar și a conceptelor, întrucât acestea sunt constituite dintr-un sistem de acțiuni mintale, delimităm patru etape generale în structurarea activității de reprezentare: *recunoaștere, reproducere, construire și operare*.

Recunoașterea constituie etapa inițială a procesului de formare a reprezentărilor geometrice la copiii de vârstele preșcolară și școlară mică, care este dirijat prin activitatea de percepere a obiectelor,

formelor geometrice cu ajutorul analizatorilor vizual, tactil, auditiv și kinestezic. Colaborarea fructuoasă a acestor analizatori influențează nemijlocit procesul de identificare și de reproducere a formelor, mărimii/dimensiunilor, pozițiilor relative ale obiectelor, deoarece prin intermediul activităților de bază copilul poate achiziționa temeinic aceste însușiri ale obiectelor.

A doua etapă a procesului de formare a reprezentărilor geometrice – *reproducerea* – se realizează printr-un sistem complex de activități practice, exerciții de întărire a acestora în memoria copilului. Această activitate implică abordarea formelor geometrice din mai multe perspective, puncte de localizare în spațiu. Cu cât mai diverse vor fi localizările spațiale din care copiii vor percepe formele geometrice, cu atât mai clar vor fi redate imaginile, care vor direcționa formarea reprezentărilor geometrice respective.

Spre deosebire de primele două etape, unde reprezentările geometrice sunt redate în condițiile și situațiile în care s-au produs inițial, la *etapa de construire* formarea reprezentărilor continuă atât pe bază intuitivă, cât și prin integrarea achizițiilor cognitive obținute anterior, exprimate prin cuvinte sau imagini.

Operarea imaginilor percepute prezintă un mecanism complex, care deține o formă și un conținut specific, bazându-se pe activitatea de creare și „decodare” a unor imagini în baza altora. Operarea poate fi realizată prin activizarea copiilor în cadrul unor sarcini diverse care solicită acțiuni concrete ca, de exemplu: „măsurare, desen schematic (liber) sau cu ajutorul instrumentelor, modelare, design” [6, p. 23].

Cercetătoarea И. Якиманская distinge trei tipuri de operare a reprezentărilor:

1. primul tip de operare conduce la convertirea poziției spațiale și nu afectează structura imaginii; vizează activități de mișcare, amplasarea obiectelor în diferite poziții;
2. al doilea tip de operare se caracterizează prin transformarea imaginii la nivel de structură, în urma reorganizării esențiale a

elementelor sale; se realizează prin activități de aliniere, suprapunere, rearanjare a părților componente, adăugare/eliminarea unor elemente;

3. al treilea tip de operare este cel mai complex: transformarea imaginii are loc treptat, într-o perioadă îndelungată de timp, manifestându-se la nivelul structurii, poziției spațiale, producând, deseori, modificarea conținutului imaginii percepute [9, p.118-124].

Structura și conținutul reprezentărilor geometrice pot fi modificate, transformate prin intermediul unor operații, ca: rotirea, expandarea, constrictia și plierea (împăturirea). *Rotirea imaginii mintale* reprezintă o operație care se realizează atât în plan, cât și în spațiu. Rotirea în plan și în spațiu a imaginii mintale îi oferă copilului posibilitatea de a identifica formele geometrice indiferent de poziția și unghiul de rotire a acestora. *Expandarea* este operația de mărire pe o anumită direcție a imaginii mintale, pe când constrictia este operație inversă a expandării, care vizează reducerea dimensiunilor unei imagini mintale. *Plierea* reprezintă o operație (sau o succesiune de operații) prin intermediul căreia putem realiza o imagine tridimensională în baza unei imagini bidimensionale [1, p. 180].

Procesul de operare a reprezentărilor geometrice, elucidat mai sus prin operațiile de rotire, expandare, constrictie și pliere, duce la formarea de noi reprezentări, mult mai complexe decât cele generate anterior.

Un șir de cercetători [5, 7, 8, 9] sunt de părerea că gândirea vizuală, ca orice alt tip de gândire, deține proprietăți care participă nemijlocit în procesul de formare a reprezentărilor geometrice și care, totodată, constituie *indicatori de dezvoltare* a acestui gen de reprezentări. Cei mai reprezentativi indicatorii ai procesului de formare a reprezentărilor geometrice sunt considerați: *intensitatea și completitudinea imaginii, operativitatea, mărimea orizontului de aplicare, dinamica și flexibilitatea imaginii formelor geometrice.*

Structura procesului de formare și dezvoltare a reprezentărilor geometrice la copiii de vârstele preșcolară și școlară mică, din perspectiva abordării holiste a copilului are la bază și un sistem de trei coordonate metodologice:

1. *Acumularea unei experiențe variate de diferențiere a relațiilor și semnelor spațiale.*
2. *Înșușirea unui vocabular activ, format din elemente de limbaj specific geometric.*
3. *Dobândirea unei experiențe personalizate de explorare-investigare utilizând reprezentările geometrice formate anterior.*

În modelarea procesului de asigurare a continuității în formarea reprezentărilor geometrice la treptele preșcolară și primară de învățământ trebuie să ținem cont de abordarea holistă a procesului vizat. Din această cauză, acest proces are următoarele componente: *teleologică, conținutală, operațională și evaluativă*, iar fondul acțional îl constituie componenta *motivațională*.

Prezența continuității în finalități declanșează realizarea acesteia prin conexiunea cu alte elemente ale procesului educațional. Această reflecție vine în concordanță cu ideea că finalitățile educației reprezintă orientările asumate la nivel de politică educațională în vederea realizării activității de formare-dezvoltare a personalității umane conform anumitor valori angajate în proiectarea sistemului și a procesului de învățământ [3].

În acest context *componenta teleologică* a continuității în formarea reprezentărilor geometrice este configurată în baza sistemului celor trei coordonate psihopedagogice ale continuității între treptele preșcolară și primară în contextul documentelor reglatoare ale procesului educațional la treptele vizate, în felul următor:

- ☞ *pregătire pentru școală* – relevă formarea reprezentărilor geometrice în grupa pregătitoare a instituțiilor preșcolare, în

baza Curriculumului de educație timpurie și preșcolară (1-7 ani) pe domeniul Formarea reprezentărilor elementare matematice;

- ✎ *maturitate școlară* – vizează sistematizarea reprezentărilor geometrice la finele preșcolarității și la debutul școlar în baza Instrumentului de monitorizare a pregătirii copiilor pentru școală;
- ✎ *adaptare școlară* – reflectă formarea și dezvoltarea reprezentărilor geometrice în clasa I în baza Curriculumului școlar de matematică pentru clasele primare.

Actualmente, balanța finalităților specifice procesului de formare a reprezentărilor geometrice la treptele preșcolară și primară, raportată la Instrumentul de monitorizare a pregătirii copiilor pentru școală, este înclinată spre vârsta școlară mică, care include finalități mai apropiate de standard, pe când finalitățile preconizate pentru vârsta preșcolară abordează mai multe achiziții în raport cu standardul. Făcând apel la structura procesului de formare a reprezentărilor geometrice, deducem că finalitățile educaționale, precum și indicatorii caracteristici acestui proces nu reflectă acțiuni care să implice cea mai abstractă etapă, și anume, cea de operare mintală.

Reieșind din caracterul integralizat al organizării domeniilor de conținut din Curriculumului de educație timpurie și preșcolară, dar și al celor specifice disciplinei Matematică pentru clasele primare, *componenta conținutală* este profilată din perspectivele intra-, inter-, pluri- și transdisciplinară a conținuturilor curriculare aferente procesului de formare a reprezentărilor geometrice.

Elementele de integrare la nivel intradisciplinar vizează două direcții reciproc inverse:

- inserția în formarea reprezentărilor geometrice a unor conținuturi matematice, care pot ajuta la dezvoltarea și clarificarea aspectelor aferente;

- inserția conținuturilor referitoare la reprezentările geometrice în alte conținuturi matematice cu scopul de a asigura structurarea și restructurarea continuă a achizițiilor specifice matematice.

Un cadru prolific abordării multidisciplinare îl oferă procesul de formare a reprezentărilor geometrice la treptele preșcolară și primară de învățământ din punct de vedere al domeniilor specifice matematicii, artelor plastice, educației tehnologice ș.a. Astfel, este necesară corelarea conținuturilor aferente reprezentărilor geometrice din aceste domenii la treptele vizate de învățământ. O altă condiție prielnică rezidă în faptul că procesul educațional la fiecare dintre treptele vizate este dirijat de un singur cadru didactic (educatorul, învățătorul), fapt care face ca sinergia activităților din diverse domenii să fie firească.

Din perspectiva interdisciplinară, componenta conținutală a procesului de asigurare a continuității în formarea reprezentărilor geometrice trebuie să releve conținuturi integralizate ale mai multor domenii/discipline de studiu, care să ofere contextul situațional-didactic oportun achiziționării și dezvoltării cunoștințelor declarative (ce știu) și a celor procedurale (ce pot) aferente reprezentărilor geometrice.

Abordarea transdisciplinară a acestei componente se referă la corelarea conținuturilor aferente reprezentărilor geometrice din cadrul altor domenii curriculare cu cele matematice, în contextul finalităților transdisciplinare pentru treapta respectivă de învățământ.

Prin *componenta operațională* sunt reliefate dimensiunile epistemologică și metodologică ale strategiilor didactice specifice.

Aspectul epistemologic presupune implicarea unor mecanisme funcționale dirijate de principiile generale și specifice ale procesului instructiv-educativ. Principiile generează efectele acțiunilor unor legi obiective și reglementează procesul educațional în orice împrejurare, călăuzind activitatea de decizie și cea didactică.

Activitatea de formare a reprezentărilor geometrice, ca orice activitate didactică, se bazează pe anumite principii care duc la

atingerea finalităților în ansamblu cu prevederile curriculare respective. Dintre principiile generale evidențiem: *principiul continuității, principiul respectării particularităților de vârstă și individuale, principiul intuiției, principiul plenitudinii, principiului fuzionării.*

Pe lângă principiile specifice procesului de formare a reprezentărilor geometrice este necesară implicarea, în procesul instructiv-educativ, a normativității pedagogice legate de relația de continuitate la nivelul treptelor preșcolare și primare de învățământ. Potrivit savanților V. Pascari [4] și V. Mislîchi [2], fenomenul de continuitate existent între instituția preșcolară și școala primară conturează următoarele principii: *principiul psihofiziologic al dezvoltării copiilor, principiul unității sistemului educațional, principiul respectării dinamicii dezvoltării copilului, principiul direcționării și integrării copilului la o treaptă nouă a procesului educațional, principiul interacțiunii și contingenței între activitatea educatorului și a învățătorului.*

Aspectul metodologic al strategiei didactice exprimă capacitatea acestuia de a crea conglomerate din metode, mijloace și forme de organizare în cadrul unor structuri didactice superioare în scopul obținerii unei eficiențe școlare.

Caracteristic procesului de formare și dezvoltare a reprezentărilor geometrice la vârsta preșcolară și școlară mică sunt strategiile de tip: inductiv, analogic și euristic. *Strategia inductivă* îl plasează pe copil în fața realității și îl conduce, prin analiza faptelor, la generalizări și sinteze, *strategia analogică* se bazează pe capacitatea de a efectua analogii, iar *strategiile euristice* de descoperire, de cercetare pun copilul în situații oarecum similare cu cele în care se află cercetătorul matur, determinându-l să-și asume riscul încercării și erorii. În cadrul acestor strategii, copiii studiază, analizează, cercetează și, în final, descoperă proprietățile esențiale ale formelor geometrice și ale relațiilor spațiale dintre elementele constitutive ale acestora.

Componenta evaluativă este conturată în cheia noii paradigme a evaluării criteriale prin descriptori.

Codul Educației al Republicii Moldova impune un nou tip de evaluare a copiilor de vârstă preșcolară și școlară mică, bazată pe descriptori de performanță, raportați la criteriile de evaluare anunțate anterior, fapt ce impune evaluării un caracter formativ. Un aspect important al evaluării criteriale prin descriptori îl constituie trecerea de la evaluarea formativă la cea formatoare.

Evaluarea formatoare reprezintă un act didactic complex ce integrează întregul proces de învățământ, care asigură evidențierea cantității cunoștințelor dobândite, a valorii acestora la un moment dat, oferind soluții de perfecționare a actului de predare-învățare și pune accent pe niveluri de dezvoltare exprimate prin calificative în baza unor indicatori/criterii și descriptori de performanță.

Componenta motivațională a procesului de asigurare a continuității în formarea reprezentărilor geometrice nu vizează în mod special acest tip de reprezentări, dar se constituie ca fond acțional al desfășurării acestui proces, asigurând abordarea holistă a tuturor componentelor în premisa centrării pe copil. Această componentă presupune, pe de o parte, acțiunea continuă în direcția motivării subiecților implicați în procesul de învățământ în scopul obținerii unei reușite în învățare, iar pe de altă parte – reflectă parteneriatul educațional școală – grădiniță exprimat printr-o conexiune a relațiilor pedagogice între actorii procesului educațional la aceste trepte de învățământ.

În contextul componentei motivaționale, parteneriatul educațional oglindește, pe de o parte, relațiile pedagogice între actorii procesului de instruire ale diferitor trepte de învățământ, iar pe de altă parte, relațiile pedagogice între participanți implicați în actul educațional din cadrul unei singure trepte de învățământ. Acest parteneriat se exprimă prin diverse forme de colaborare dintre grădiniță și școală, de ordin psihopedagogic. Astfel, cadrele didactice din instituțiile preșcolare și din cele primare trebuie să se afle într-o

permanentă colaborare. În contextul particular al reprezentărilor geometrice, educatorii au menirea de a forma la copiii de vârstă preșcolară acele reprezentări geometrice, care ar corespunde nivelului de pregătire pentru școală, pentru o integrare eficientă în clasa I, pe când învățătorul claselor primare, care îi preia, trebuie să dețină informații cu privire la conținutul curriculumului preșcolar, pentru a dezvolta potențialul cognitiv obținut de copil. Prin urmare, motivația pentru învățare și relațiile pedagogice între actorii procesului educațional constituie unele din cele mai importante pre-requizite prin intermediul cărora dobândește funcționalitate procesul de formare a reprezentărilor geometrice la treptele preșcolară și primară de învățământ.

Modelarea procesului de asigurare a continuității în formarea reprezentărilor geometrice propus mai sus, posedă un caracter holist, admite, totuși, diverse variante de concretizare în practica educațională, în funcție de competența, creativitatea și motivația cadrelor didactice implicate, de resursele disponibile, de specificul situației concrete de implementare, fapt care reflectă caracterul flexibil al acestuia, precum și perspective de dezvoltare. Fiecare dintre componente urmărește același scop major de a asigura continuitatea în formarea reprezentărilor geometrice între treptele preșcolară și primară de învățământ, iar ceea ce se pierde, eventual, într-o componentă, are șanse de a fi recuperat într-o altă componentă.

În final putem concluziona faptul că problematica formării reprezentărilor geometrice realizează o confluență cu cea a continuității la treptele preșcolară și primară, solicitând o abordare holistă în premisa centrării pe subiectul educației.

Bibliografie

1. Miclea, M., Psihologia cognitivă. Modele teoretice experimentale, ediția a II-a rev., Polirom, Iași, 2003.

2. Mîslițchi, V., Continuitatea în formarea competențelor lingvistice la copiii de vîrstă preșcolară mare și școlară mică. Autoref. tezei de dr. în pedagogie, Chișinău, 2011.
3. Nicola, I., Tratat de pedagogie școlară, Aramis, București, 2000.
4. Pascari, V., Continuitatea în formarea competențelor de învățare la copiii de 6-8 ani. Teză de dr. în pedagogie, Chișinău, 2006.
5. Волкова, Ю.А., Интегративный подход к формированию и развитию пространственных представлений у младших школьников. Дисс. канд. пед. Наук, Смоленск, 2004.
6. Камилова, Ш., Преемственность в формировании пространственных представлений у учащихся I-VI классов в процессе обучения математике. Дис. канд. пед. Наук, Махачкала, 2006.
7. Маклаева, Э.В., Подготовка учителя в педвузе к формированию **пространственных представлений** младших школьников в процессе обучения математике. Дис. канд. пед. Наук, Арзамас, 2000. 18 с.
8. Подходова, Н.С., Формирование **пространственных представлений** младших школьников при изучении геометрического материала. Дис. канд. пед. Наук, Санктпетербург, 1992.
9. Якиманская, И.С., Развитие пространственного мышления школьников, Педагогика, Москва, 1980.

**FORMAREA ABILITĂȚII DE REZILIENȚĂ LA PĂRINȚI
PENTRU DEPĂȘIREA SITUAȚIILOR DE ABUZ ASUPRA
COPILULUI**

*Efrosinia HAHEU-MUNTEANU, dr., conf. univ.,
Maria TOIA, master*

Summary

Resilience is a quality that helps individuals or communities resist and recover from adversities. The identification of potential risk and protective factors can lead to substantial improvements in many areas of children's physical and mental health. The promotion of resilience is not simply a matter of eliminating child abuse, as the